

Yeni Türkiye

bu sayıda

55

t ü r k ç e
ö z e l s a y ı s ı

siyaset adamları, bilim adamları, yöneticiler ve uzmanlardan 184 makale, inceleme ve araştırma genel değerlendirme, türkçenin tarih içinde gelişimi, YAZI ÖNCESİNDE YAZITLAR ÇAĞINA / ANAVİ ESKİ TÜRKÇE DÖNEMİ (HUNLAR, GÖKTÜRKLER, UYGURLAR) / KARAHANLI DÖNEMİ TÜRKÇESİ / HAREZM VE KIPÇAK TÜRKÇELERİ / ÇAĞATAY TÜRKÇESİ / ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ / OSMANLI TÜRKÇESİ türk dünyası lehçeleri, GÜNEYBATI (OĞUZ) GRUBU / KUZUYBATI (KIPÇAK) GRUBU / GÜNEYDOĞU (ÇAĞATAY) GRUBU / KUZUYDOĞU (SİBİRYA) GRUBU, CUVASCA, YAKUTÇA, türk dünyasında ortak dil ve yazı, TÜRK DÜNYASINDA ORTAK DİL / TÜRK DÜNYASINDA ORTAK YAZI, türkçenin yapısı, imlâsı ve özellikleri, TÜRKÇENİN YAPISI VE İMLÂSI / EN ESKİ DİL TÜRKÇE / EN ZENGİN DİL TÜRKÇE / EN AHİNKİLİ DİL TÜRKÇE, cumhuriyet dönemi türkçesi, arayışlar ve sorunlar, OSMANLI'DAN CUMHURİYETE SON YÜZYIL / TÜRK DİL DENRİMİ VE ATATÜRK'ÜN ARAYIŞLARI / İNÖNÜCÜ KÜLTÜR DEVRİMİ VE DİLDE TAŞIYICILIK, türkçenin önemli meseleleri, YABANCI DİLLE EĞİTİM / TÜRKÇENİN YABANÇI LASTIRILMASI / TÜRKÇENİN YANLIŞ KULLANIMI / düşünce, kültür, bilim ve eğitim dili türkçe, DÜŞÜNCE VE DİL / KÜLTÜR VE DİL / BİLİM DİLİ TÜRKÇE / EĞİTİM DİLİ TÜRKÇE / kitle haberleşme araçlarında türkçe, KİTLE HABERLEŞME ARAÇLARININ ETKİSİ / GÖRSEL MEDYA / YAZILI BASIN / SOSYAL MEDYA, türkçenin geleceği, DİL VE TEKNOLOJİ / DÜNYADA TÜRKÇENİN YAYGINLAŞMASI / DÜNYA DİLİ TÜRKÇE, çeşitlemeler, fantezik yazılar

Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı'nın katkılarıyla.

Türkiye Türkçesinin Sorunları

Mustafa Argunşah*

Batı Türkçesi olarak da bilinen Türkiye Türkçesi ilk yazılı eserlerini 13. yüzyılın sonlarıyla 14. yüzyılın başlarında vermeye başlamıştır. *Divanü Lügati't-Türk*'te Kâşgarlı Mahmut, Oğuzlardan çok sayıda örnek göstermişse de Anadolu'ya gelene kadar onların yazılı bir belge, bir kitap bırakmadıkları bilinmektedir. Mevlana, Sultan Veled, Yunus Emre, Âşık Paşa gibi şairlerle başlayan Türkiye Türkçesi yazı dili, 21. yüzyıla kadarki süreçte bazı dönemlerde sorunlarla karşılaşmıştır. 14 ve 15. yüzyıllarda Türkçe kökenli kelimelerin ağırlıklı olduğu bir kelime hazinesiyle çok sayıda eser veren Türkçe, 16. yüzyıldan itibaren nitelikli bir sanat dili hâline gelmiştir. Bu dönemde sanat değeri yüksek eserler meydana getirmek isteyen şairler ve yazarlar çok sayıda Arapça-Farsça kelime ve kuralı dilimize soktular. Böylece, 16-18. yüzyıllarda Divan edebiyatı yazarlarının dilinde Arapça-Farsçadan alıntı kelimeler yüzde 60'ların üzerine çıkmıştır. Sarayda, medresede ve sanat çevrelerinde konuşulan ve özellikle de yazılan bir yüksek zümre dili meydana gelmişti. O dönemde yazılan tarihî ve edebî metinleri anlayabilmek için Arapça ve Farsçanın gramerini bilme gerekliliği ortaya çıkmıştı. Osmanlı yazarları

Türkçe yanında Arapça ve Farsça ile de eserler yazmıştı. Arapça ve Farsçaya ilgi artmış, medreselerde bu diller öğretilmiş, Arapça ve Farsçanın grameri ve sözlüğüyle ilgili onlarca kitap yazılmış, Türkçe ise oldukça ihmal edilmişti. Tanzimat'a gelinceye kadar yazılmış tek gramerimiz 1530 yılında Bergamalı Kadri'nin Veziriazam İbrahim Paşa adına yazdığı *Müeyyiretü'l-ulûm*'dur. Osmanlı döneminde Arap ve Fars gramerleri okutulmuş, Türk dili eğitimde kullanılmamıştır.

Osmanlı döneminde birisi aydının diğeri de halkın olmak üzere iki ayrı Türkçe meydana gelmişti. Divan edebiyatı yanında tekkelerde, köy odalarında, kahvehanelerde destanlar, Hamzanameler, Battalnameler, Hz. Ali cenknameleri vb. eserler okunmuş, geniş halk kitleleri tarafından dinlenmişti. Yunus'la başlayan ve coşkun ırmaklar gibi çağlayan Türkçe, Karacaoğlan'ın, Bayburtlu Zihni'nin, Erzurumlu Emrah'ın, Dede Korkut'un dilinde çağlamaya devam etmişti.

19. yüzyıl, Türk tarihi, medeniyeti, dili, kültürü için bir dönüşüm yüzyılıdır. Batı 15. yüzyılda Rönesansla aydınlanıp, Almanya'da 1789 Fransız İhtilali yılları ve sonrasında 300'e yakın felsefe dergisi çıkarken Fransız düşünürü Voltaire, Osmanlıyı "okumayan insanlar ülkesi" olarak nitelendirmişti. Çünkü Osmanlılar Avrupalılar gibi eğitim sistemi oluşturmakta geç kalmışlar, Türkçeyi eğitim dili olarak kullanacakları modern okullar meydana getirememişlerdir. Yine Avrupalılar 15. yüzyıldan itibaren kendi dilleriyle ilgili sözlükler, gramerler, etimoloji çalışmaları yaparlarken Osmanlı ülkesinde Türkolojyle ilgili çalışmalar ancak Tanzimat'tan sonra başlayabilmiştir. Avrupalılar 16. yüzyıldan itibaren Osmanlı Türkçesi ile ilgili çalışmalara başlamış; Pietro Ferraguto 1611'de *Grammatica Turca*'yı, Hieronymus Megiserus (Megiser) 1612'de *Institutiones Linguae Turcicae Libri Quatuor* adlı gramer kitabını; Franciscus à Mesgnien Meninski de *Thesaurus Linguae*

(*) Prof. Dr. Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.

rum Orientalium Turcicae, Arabicae, Persicae (Wieden 1680) adlı çok dilli sözlüğü yayımlamıştır. Osmanlı Devleti'nde matbaanın 1727 yılında Türkler tarafından da kullanılmaya başlanması Türk sözlükçülüğünde yeni bir çığır açmıştır. İlk basılan eser *Sibâbü'l-Cevherî (Vankulu)* adlı sözlük olmak üzere, *Ferbeng-i Şu'ûrî* ve *Abterî Kebir* gibi tercüme sözlükler de yayımlanmıştır. Mehmed Esat Efendi'nin 1795 yılında basılan *Lehçetü'l-Lugat* adlı eseri Osmanlıca ilk sözlüktür. *Müeyyiretü'l-ülüm'* dan sonra yazılan ilk Türkçe dilbilgisi grameri 1851 yılında Ahmet Cevdet Paşa ile Fuat Paşa'nın birlikte yazdıkları *Medhal-i Kavaid'* dir. Avrupa ile Türkiye arasında oluşan gramer ve sözlük çalışmalarındaki 300 yıllık zaman farkı bizi epey geride bırakmıştır.

Türkçe ilk defa Tanzimat sonrasında özel gazetelerin yayımlanmasıyla gündeme gelmiştir. Çünkü mevcut yazı diliyle hazırlanan gazete ancak çok iyi eğitim görmüş, Arapça ve Farsçayı bilen küçük bir kesime hitap edebirdi. Hâlbuki Avrupa'da gazete geniş halk kitlelerince okunuyor, modern fikirlerin yayılmasını, toplumun kültür seviyesinin yükselmesini sağlıyordu. Mevcut Türkçe ile benzer gelişmelerin gerçekleşmesi mümkün değildi. Türkçenin sadeleşme meselesi ilk defa Tanzimat Fermanını kaleme alan Mustafa Reşit Paşa tarafından dillendirilmiştir. Bu dönemde, azınlıklarda daha evvel başlayan yazılı basının Türkler tarafından da kullanılması, Türkçe ilk gazetelerin yayımlanması, batılı edebî türlerin edebiyatımıza girmesi vb. gelişmelerle birlikte dil meselesi de konuşulur olmuştur. Türkçenin sadeleştirilmesi fikri Mustafa Reşit Paşa'dan sonra Şinasi'yle Osmanlı aydınının gündeminde önemli bir mesele hâline gelmiş ve yeni dilin ilk örnekleri onun tarafından verilmiştir. *Şair Evlenmesi* adlı eseri, "umum halkın anlayacağı dili" esas olarak yazılan edebî eserlerin beğenileceğini ve ilgi çekeceğini gösteren iyi bir örnektir. Bu dönemde Şinasi'den sonra Ziya Paşa, Namık Kemal, Ali Suavi, Münif Paşa, Ahmet Vefik Paşa, Ahmet Cevdet Paşa vb. yazarlarımız

dilimizin sadeleşmesi üzerine epey fikir yürütmüşlerdir.

Modern Türk edebiyatının kurucularından, hâce-i evvel Ahmet Mithat Efendi, döneminde kullanılan dilden hiç de memnun değildir. Onun, dönemin diliyle ilgili düşüncelerini şöyle özetleyebiliriz: Devrin yazarlarının kullandığı dile Türkçe demek zordur. Bu dil Arapça, Farsça ve Türkçeden oluşmakla kalmaz; Osmanlıların gemicilikte ve sanatta elde ettikleri gelişmeler dolayısıyla Yunanca ve İtalyancadan, son zamanlardaki gelişmelerin gösterdiği lüzum üzerine de Fransızcadan kelimeler almıştır. Yazara göre Osmanlıca, bu altı dilden mürekkep bir dildir. Osmanlıca bu dillerden yalnız kelime almakla kalmamış, gramer birlikleri de almıştır. İşte bu yüzden Türkçenin içindeki Arapça unsurları doğru kullanabilmek için Arapçayı öğrenmek gerekir. Ayrıca Türkçe metinleri anlamak için başka dilleri de öğrenmeye mecbur olduğumuzdan ömrümüzü yalnız dil öğrenmeye adasak bile bunda başarılı olamayacağımız aşikârdır. Bundan dolayı Türk milleti Anadolu'da altı yüz sene içinde ancak beş altı büyük yazar çıkarabilmiştir. Hatta bazı yazarlar kitaplarını Arapça olarak kaleme almaya mecbur olmuşlardır. Bütün bunların sebebi iyice düşünülmesi ve dil konusunda gerekli ıslahatlar yapılmalıdır.¹

Bu dönemde Türkçenin alfabesi de tartışma konusu olmuş; Münif Paşa, Şinasi, Ali Suavi ve Namık Kemal Osmanlı yazısının kusurlarına işaret etmişler ve alfabenin ıslah edilerek kolaylaştırılmasını istemişlerdir. Mirza Fethali Ahundzade 1863 yılında İstanbul'a gelmiş ve alfabenin ıslahıyla ilgili hazırladığı çalışmayı sadaret makamına vermiştir. Bilindiği gibi 1910'lu yıllarda Enver Paşa da "Enveri" denilen bir alfabe sistemini teklif etmiş, fakat kabul görmemiştir. Tanzimat döneminde dil üzerinden başlayan tartışmalar 1908 Meşrutiyetine kadar sürmüştür. Fakat Türkçenin sadeleşmesi, istenilen seviyeye gelme-

(1) Ahmet Mithat "Osmanlıca'nın Islahı", *Dağarcık*, S. 1, İstanbul, 1872, s. 22.

miş, özellikle şiire Servet-i Fünun ve Fecr-i Ati edebiyatının sanatlı dili hâkim olmuştur.

II. Meşrutiyet döneminin özgürlükçü fikir hayatı içerisinde dil konusunda da önemli görüşler ortaya atılmış ve tartışılmıştır. *Genç Kalemler*'den önce Türkçe konusunu gündeme getiren Türk Derneği ve bu derneğin yayın organı *Türk Derneği Dergisi*'dir. Derginin ilk sayısında yayımlanan "Beyanname" ile *Genç Kalemler*'in yürüttüğü Yeni Lisan hareketine benzer düşünceler ortaya konmuş olmasına rağmen, harekete tasfiyecilik damgası vurularak etkisi azaltılmıştır. Başta Necip Asım olmak üzere derginin dil politikalarını yürütenlerden hiçbirisi dilimizdeki bütün Arapça ve Farsça kelimelerin atılması, Çağatay Türkçesinden kelime alınması gibi görüşleri savunmamışlar, bu konuda bir iddiada bulunmamışlardır. Hem derginin dili hem de yazarlarının görüşleri incelendiğinde *Genç Kalemler*'in ortaya koyduğu Yeni Lisan hareketiyle birçok yönden benzeştiği görülür. Bu ekip, tasfiyeyi değil, dilde sadeleşmeyi savundukları hâlde kendilerine karşı yürütülen ve kampanyaya dönüştürülen tasfiyecilik suçlamasına yeterince cevap verememişler ve aydınları inandıramamışlardır. Onların kısa süreli gayretleri yeni hareketlere kapı aralamış, bu aralıktan ilk giren Ömer Seyfettin'in fikir babalığını yaptığı *Genç Kalemler* olmuştur. 1911 yılında Selanik'te Türkçenin geleceği şekillenmeye başlamış, İsmail Gaspıralı'nın Kırım'da yürüttüğü Türk dünyası için ortak Türkçe arayışları sürerken bu sefer bambaşka bir hareketle Yeni Lisancılar ortaya çıkmışlar, halktan kopuk Osmanlıcanın yerine halkın konuşma dili olan Yeni Lisan'ı yerleştirmeyi prensip olarak benimsemişlerdir. Selanik'te başlatılan Osmanlıcaya karşı Yeni Lisan savaşından kısa sürede Türkçe galip çıkmış, Osmanlıca'yı savunanların birçoğu gerçekleri görerek bir süre sonra Yeni Lisanla eserler vermişlerdir.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra Türkçe ile ilgili yapılan ilk ciddi çalışma alfabe değişikliğidir. Bin yıl kullandığı

mız, fakat Türkçenin fonetiğine uymayan, birkaç defa ıslah edilmesi gündeme gelmiş Arap alfabesi kaldırılarak yerine, 1 Kasım 1928 tarihinde TBMM'de kabul edilen ve 3 Kasım 1928'de Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 1353 sayılı kanunla Latin kökenli 29 harfli Türk alfabesi kabul edilmiştir. Alfabe değişikliğinin ardından yurdun her yerinde kurulan millet mektepleriyle okuma yazma oranı artırılmıştır. Ardından 12 Temmuz 1932 tarihinde Türk Dil Kurumu kurularak Türkçenin yeni bir yola girmesinin önü açılmıştır. Atatürk TDK için iki hedef göstermiştir:

1. Türk dilinin sadeleşmesi, halkın konuşma dili arasında bir birlik ve ahenk kurulması. Konuşma, edebiyat ve bilim dilimizin kesin kurullarla tespit edilerek tarihî metinlerden ve yaşayan halk lehçelerinden taramalar, derlemeler yaparak bir kelime ve terim hazinesi vücuda getirilmesi.

2. Tarihî araştırmalarda belge olan, ölü veya eski dillerin metotlu bir şekilde incelenmesi ve mukayese edilmesi.²

103

Kurumun ilk çalışmaları arasında halk ağzından kelime derlenmesi, *Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi*'nin yayımlanması, yabancı kelimelere Türkçe karşılıklar bulunması, yeni gramerlerin yazılması, sözlüklerin hazırlanması gibi faaliyetler yer almıştır. Bu yıllarda Arapça-Farsça kelimelere Türkçe karşılık yerine bazen batı kökenli kelimelerin alındığı da olmuştur. Mesela *kâtip* yerine *sekreter*, *müdür* yerine *direktör*, *nazariye* yerine *teori*, *timsal* yerine *sembol* kelimeleri kabul edilmiş ve yaygınlaştırılmıştır. 1936 yılına kadar süren dönemde hemen hemen bütün Arapça-Farsça kelimelere Türkçe karşılık bulunmaya çalışılmıştır. O yıllarda konuşanlar tarafından bile anlaşılmayan yeni bir dil çıkmıştır. 1935 yılının sonlarına doğru Viyanalı Dr. Hermann F. Kvergiç'in *Türk Dillerindeki Kimi Öğelerin Psikolojisi* adlı basılmamış bir

(2) Afet İnan, "Türk Dil Kurumu'nun Kuruluşu Üzerine", *Türk Dili*, S. 6 (69), Haziran 1957, s. 479.

çalışmasını Atatürk'e sunmasıyla Güneş-Dil Teorisi ortaya atılmış, bu teoriyle Türkçede kullanılan bütün kelimelerin kökeni Türkçe kabul edilmiş, böylece günlük dilde kullanılan Arapça-Farsça kelimelerin dilden atılmasına gerek olmadığı kanaatiyle özleştirmecilik faaliyeti durdurulmuştur.

Atatürk, terim meselesi üzerinde önemle durmuş, son yıllarında mesaisinin bir bölümünü bu konuya ayırmıştır. 1936 yılında düzenlenen Üçüncü Türk Dili Kurultayı'nda öncelik terim çalışmalarına verilmiş, ilk ve ortaöğretim ders kitaplarındaki terimlerin Türkçeleştirilmesi kararlaştırılmıştır. TDK'nin terim kolu yetkilileri ve uzmanları Millî Eğitim Bakanlığı ve üniversite temsilcileriyle işbirliği yaparak terim sözlükleri hazırlamıştır. Bu sözlükler 1937 yılında basılmaya başlamış, 1960'lara kadar sürmüştür. Bu sözlüklerde terimlerin tanımları yapılmamış, yalnız yabancı kökenli terimlerin Türkçe karşılıklarına yer verilmiştir.

Atatürk döneminden sonraki Türk dilini ve sorunlarını siyasete paralel olarak 1938-1950, 1950-1960, 1960-1980 ve 1980 sonrası olmak üzere dört döneme ayırarak incelemek daha doğru olur. Birinci dönemde Türkiye'nin dil politikalarını hükümetlerin desteğine sahip olan Türk Dil Kurumu yürütmüştür. Bundan dolayı 1938-1950 yılları arasında Türk dili alanındaki gelişmeler 1932-1936 dönemine çok benzemektedir. Bu dönemde 1936'dan sonra yavaşlayan Türkçeyi yabancı unsurlardan arındırma çalışmalarını yeniden hızlandırmıştır. 1932 yılından 1950 yılına kadar Kültür veya Millî Eğitim Bakanları aynı zamanda TDK Başkanlığı da yaptıkları için hükümetlerle Kurum arasında uyumlu bir çalışma yürütülmüştür. Ayrıca Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün desteğiyle Türkiye'nin resmî dil politikalarının belirlenmesinde TDK'nin etkisi devam etmektedir.

Bu dönemde dilde yaşanan önemli değişikliklerden birisi, 1924 Anayasası'nın dilinin 1945 yılında sadeleştirilmesi olmuştur.

1924 ve 1945 Anayasa metinlerinin karşılaştırılması Türkçenin sadeleşme tarihi açısından önemli veriler sunmaktadır. Anayasa metinlerinde kullanılan kelimelerin dillere göre dağılımı şöyledir: 1924 Anayasası %75 Arapça, %21 Türkçe, %4 Farsça; 1945 Anayasası %62 Türkçe, %31 Arapça, %6 Farsça, %1 diğer diller. 1945 Anayasası'nın dilinde bugün de kullandığımız birçok yeni türetilmiş hukuk terimi vardır: *Adem-i devam – devamızsızlık, alenî – açık, asayiş – güvenlik, başvekil – başbakan, divan-ı âli – yüce divan, divan-ı muhasebat – Sayıştay, esbab-ı mucibe – gerekeçe, idare-i örfiye – sıkıyönetim, intihap – seçim, kanun-ı mabsus – özel kanun, kavanin – kanunlar, kur'a – ad çekme, layiha – tasarı, mahcuriyet – kısıtlanma, makarr – başkent, mebus – milletvekili, müdde-i umumi – savcılık, mürrur-ı zaman – zaman aşımı, müttehem – sanık, nizamname-i dâbilî – içtüzük, reis – başkan, reis-i cumhur – cumhurbaşkanı, rey – oy, rey-i hafî – gizli oy, riyaset-i cumhur – cumhurbaşkanlığı, salabiyet – yetki, sülüsan – üçte iki, şûra-yı devlet – Danıştay, tabkikat – soruşturma, tedrisat – öğretim, vekâlet – bakanlık vb.³ 1945 Anayasası'nda Arapça ve Farsça kökenli 140, batı kökenli 10 kelime kullanılmıştır.⁴ Anayasanın bu şekilde sadeleştirilmesi Farsça tamlamayla kullanılan dört ay isminin de değiştirilmesi için bir fırsat olmuştur. Teşrin-i evvel, teşrin-i sani, kânun-ı evvel ve kânun-ı sani aylarının şeklen Türkçeleştirilerek birinci teşrin (ilk-teşrin), ikinci teşrin (sonteşrin), birinci kânun (ilkkânun) ve ikinci kânun (sonkânun) olan adları Ekim, Kasım, Aralık ve Ocak biçimini almıştır. TDK, ileriki bir tarihte diğer ayların adlarını da Türkçeleştirme kararı almışsa da gerçekleştirememiştir.⁵*

Atatürk döneminde başlayan eski metinlerdeki Türkçe kelimeleri tarama çalışmaları bu dönemde meyvelerini vermeye başlamıştır. Taranan fişler Dehri Dilçin ve Ömer

(3) Hakan Özdemir, *Türkçenin Sadeleşme Taribinde Anayasaların Dili*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, basılmamış Yüksek Lisans tezi, Ankara, 2003, s. 170-175.

(4) Uriel Feid, *Türkiye'de Dil Devrimi*, (çev. Neşlet Öztürk), IQ Kültür-Sanat Yayınları, İstanbul, 2001, s. 41.

(5) Geoffrey Lewis, *Trafik Başarı Türk Dil Reformu*, Gelenek Yayınları, İstanbul, 2004, s. 193.

Asım Aksoy tarafından yayıma hazırlanarak 1943-1957 yılları arasında *Tanıklariyle Tarama Sözlüğü* adıyla 4 cilt olarak yayımlanmıştır. Bunlardan her biri XIII-XX. yüzyıllar arasında yazılmış 30-50 eserin tarama verimlerini içine alan ayrı ayrı sözlüklerdir. Bu dört ciltte toplam 160 eser taranmıştır.

1937 yılından başlayarak arka arkaya Türkçe terim sözlükleri yayımlanınca 1940 yılından itibaren sıra ders kitaplarının yazdırılmasına gelmiştir. 1945 yılında ortaokullarda okutulmaya başlayan Türkçe ders kitapları, Türkçenin öğretimine yenilikler getirmiş, öğrencileri yazma faaliyetlerine yönlendirmiştir. 1949 yılında hazırlanan yeni programlarla dil ve edebiyat öğretimi dersinin adı ilk defa "Türk Dili ve Edebiyatı" olarak konulmuş, yine aynı yıl lise birinci ve ikinci sınıflarda ilk defa "Dil Bilgisi" dersi yer almıştır. Bu dönemde hazırlanan programlar, çağdaş anlayışa uygun olarak dil ve edebiyat öğretimini okuma yoluyla öğretmeyi ilke edinmiştir. Türkçe ve Türk edebiyatının çağlar içinde geçirdiği evreleri tanıtmak amacıyla, eski eserler ile çağdaş Türk ve batı edebiyatında tanınmış yazarların eserlerinin okutulmasına önem verilmiştir.⁶ Bundan sonraki dönemlerde Millî Eğitim Bakanlığının ders içeriklerini ve saatlerini sık sık değiştirdiğini görüyoruz. 1952 yılında müfredat yeni baştan değişmiş, 1957 yılında hazırlanan Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi Programı 1976 yılındaki ders adlarının değiştirilmesi dışında 1991 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.

Atatürk'ten sonra TDK ile birtakım yazarlar, aydınlar ve üniversite arasında görüş ayrılıkları su yüzüne çıkmış; halkın diline yerleşmiş Arapça ve Farsça kelimelerin dilden atılmasına ve yerine yeni kelimeler uydurulmasına karşı tepki sesleri yükselmeye başlamıştır. TDK'nin aşırı özleştirme tutumuna karşı ilk örgütlü muhalefet İstanbul Muallimler Birliği'nden gelmiştir. 1948 yılında bir grup Türkçe ve edebiyat öğretmeni, İstanbul'da faaliyet yürüten bir meslek örgütü olan Muallimler Birliği'ne başvurarak, felsefe

derslerinin öğretimi hakkında Bakanlığa sunulan rapora benzer bir raporun Türkçe ve edebiyat dersleri hakkında da hazırlanması, bunun için derneğin bir toplantı yapmasını talep ederler. Bunun üzerine Muallimler Birliği 23 Ekim-31 Ekim 1948 tarihleri arasında İstanbul'da "Birinci Dil Kongresi"ni toplar. Hem bu toplantının yapılmasının hem de raporun hazırlanmasının gerekçesi olarak "mektep kitaplarında görülen dil realitesi" gösterilir. Çünkü ilk, orta ve yükseköğretimdeki ders kitaplarında yeni türetilmiş, "uydurma" kelimeler kullanılmaktadır.

1950 yılında Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle başlayan dönemde TDK ile hükümet arasında ayrışma yaşanmış, 1951 yılında Kuşum'la devlet arasındaki resmî bağ kopunca 1932 yılında başlayan özleştirme çalışmalarına devletin desteği kesilmiştir. 1938 yılından sonra aydınlar arasında başlayan farklı dil kullanma eğilimi 1950'li yıllarda halka da inmiş, toplumda birbirinden farklı iki konuşma ve yazı dili oluşmuştur. Demokrat Parti hükümeti iş başına gelir gelmez, 18 Temmuz 1932 tarihinden beri Türkçe okunan ezanın Arapça okunmasına izin vermiş, ardından 1945 yılında sadeleştirilen Anayasa'yı yürürlükten kaldırmıştır. Bu dönemde hükümetlerin dil konusundaki muhafazakâr tutumu karşısında TDK ve bazı çevreler olabildiğince özleştirme tavrı benimsemiş, dildeki Arapça ve Farsça kökenli bütün kelimelerin dilden atılması faaliyetlerini sürdürmüştür. Hükümetle TDK'nin farklı tutumları 27 Mayıs 1960 tarihinde yapılan askerî darbeye kadar devam etmiştir.

Cumhuriyet döneminde Atatürk'ten sonra Türkçe üzerinde en etkili kişi Nurullah Ataç olmuştur. Ataç'ın bir taraftan türettiği kelimeler, diğer taraftan kullanmakta ısrar ettiği devrik cümle yapısı Türkçeyi derinden etkilemiş; devrik cümle ısrarı fazla taraftar bulmasa da türettiği çok sayıdaki yeni kelimenin bir bölümü kabul göreyak yazı diline yerleş-

(6) Beşir Göğüş, *Orta Dereceli Okullarımızda Türkçe ve Yazın Eğitimi*, Gül Yayınları, Ankara, 1978, s. 50.

miştir. 1950'li yıllarda yazdığı denemelerinde Ataç, Türkçe olmayan her kelimenin dilden atılmasını istiyor, bunların yerine türettiği yeni kelimeleri kullanmaktan çekinmiyordu. Hatta, *tereddi* kelimesine "radyo dinlemek", *tebenni* kelimesine "banyo yapmak", *terakki* kelimesine de "rakı içmek" gibi birçok Arapça kökenli kelimeye yeni anlamlar yükleyerek alay ediyordu. "Ataç'ın dilimize yerleşmiş olan Arapça sözcüklere karşı tepkisi son yıllarda o denli artmıştı ki küçük adı olan Nurullah'ı hiç kullanmıyor ve kimsenin kendisine Nurullah diye seslenmesini istemiyordu."⁷ Yazar, *Ulus* gazetesindeki "Günce" sütununda, *Cumhuriyet* gazetesinde, *Ülkü*, *Türk Dili*, *Pazar Postası* dergilerinde kendisinin "tilcik" diye adlandırdığı yeni sözler ortaya atıp bunlarla cümleler kuruyordu. Bu sözleri eski köklerden kendi dil anlayışına dayanarak türettiyordu. Kelime karşılığında türettiği "tilcik" de bunlardan birisidir. Ataç dilimize birtakım güzel karşılıklar kazandırmış olsa da onun sürekli olarak eleştirilen birçok kelime bıraktığı da bir gerçektir. Ataç'ın tilcikleri dillerden düşmüyor, gazete ve dergilerde alay konusu oluyordu. Ataç'ın TDK'de birlikte çalıştığı Hasan Eren, onun bu tepkiler karşısında hiç sinirlenmediğini, "Varsın benim tilciklerimle eğlensinler, alay etsinler. Eğlene eğlene bir gün alışırlar." dediğini aktarmaktadır.⁸ Ataç, dil uzmanı olmadığından kelime türetmede dilcilik yöntemlerini kullanmıyor, bundan dolayı türettiklerinin tutunma şansı az oluyordu. Tilcikler toplumda, aşırılığın dili bir çıkmaza doğru sürüklediği kanısını yerleştirmiştir. Üstelik bunların sorumluluğu da TDK'nin üzerine yüklenmiştir.⁹ TDK ve çevresindeki aydınlar da Ataç'ın aşırılığını kabul etmişler, fakat ona hoşgörülle yaklaşmaktan uzak durmamışlardır. (?) Ömer Asım Aksoy, "Son 25-30 yıl içinde, Türk edebiyatına onun kadar etki yapmış ikinci bir kişi gösterilemez. Dil devrimimize de Atatürk'ten sonra, en büyük hizmeti o yapmıştır."¹⁰ diyerek onu yüceltirken Sabahattin Kudret Aksal aşırı tavrını dilin zararına değil faydasına yorumlamıştır.¹¹

27 Mayıs 1960 tarihinde yapılan darbeyle dil politikalarındaki genel görünüş büyük oranda 1950 öncesine dönmüş, bu durum 1965 yılına kadar sürmüştür. 27 Mayıs darbesinden sonra siyasi ve askerî otorite TDK'nin görüşlerine ve Türkçenin özleştirilmesine daha güçlü destek vermeye başlamıştır. Darbe sonrasında devlet dilinde Arapça ve Farsça ödünçlemeler konusunda yeniden İnönü dönemindeki politika benimsenmiş, yeni türetilen Türkçe kelimelerin yaygınlaştırılması sağlanmıştır. Bu dönemde devlet kurumlarının adları Türkçeleştirilmiş, mesela "vekâlet"ler "bakanlık"a çevrilmiştir. 1961 Anayasası'nın dilinde aşağı yukarı 1945 Anayasası'nda kullanılan terimler tercih edilmiştir. 28 Ocak 1961 tarihinde yayımlanan Başbakanlık genelgesiyle Türkçe karşılıkları bulunan ödünç kelimelerin kullanılmaması, resmî yazışmalarda da aynı yolun izlenmesi istenmiştir.¹² Diğer taraftan Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel konuşmalarında TDK'nin çalışmalarından övgüyle bahsetmiş, devlet kurumlarının özleştirmeye yardımcı olmalarını istemiştir. İçişleri Bakanlığı illere gönderdiği genelge ile resmî yazılarda Türkçeye saygı ve özen gösterilmesini isteyerek dilde özleştirmeye destek vermiştir. Valiler de bu konu üzerinde önemle durmuşlardır.¹³ 1960 sonrasında hükümetler programlarının dil bölümünde tavırlarını açıkça ortaya koymuşlardır. Hatta Millî Eğitim Bakanları da genelgeler yayımlamışlar, okullardan ve kamu kurumlarından dille ilgili taleplerde bulunmuşlardır. Mesela, Millî Eğitim Bakanlığı, 7 Aralık 1964 tarihli *Tebliğler Dergisi*'nde yayımlanan genel-

(7) Ömer Asım Aksoy, "Ataç", *Ölümünün 10. Yıldönümünde Ataç'ı Anış*, TDK Yayınları, Ankara, 1968, s. 19.

(8) Hasan Eren, *Türk Dil Kurumundan Eski Anılar*, TDK Yayınları, Ankara, 2008, s. 18.

(9) Zeynep Korkmaz, "Anılarda Türk Dil Kurumu ve Gelişme Süreçleri", *Türk Dili (Dil Bayramının 70. Yılı Özel Sayısı)*, S. 609, 2002, s. 498.

(10) Aksoy, agm, s. 11.

(11) Sabahattin Kudret Aksal "Ataç Üstüne Bir Açık Oturum", (Düzenleyen ve yöneten: Rıdvan Çongur), *Ölümünün 10. Yıldönümünde Ataç'ı Anış*, TDK Yayınları, Ankara, 1968, s. 98.

(12) Kâmile İmer, "Türk Yazı Dilinde Dil Devriminin Başlangıcından 1965 Yılı Sonuna Kadar Özleşme Üzerine Sayıma Dayanan Bir Araştırma", *Türkoloji Dergisi*, DTCF. Yayını, Ankara, 1973, C. V/1, s. 175-190, s. 94.

(13) Ağâh Sırrı Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, TDK Yayınları, 3. bs., Ankara, 1972, s. 488-489.

geyle "Ortaokul ve Liselerde Arı Dili Yayma Kolu" kurulmasını öngörmüş, Bakanlık TDK ile işbirliği içerisinde Öztürkçeyi okullarda yaygınlaştırmaya çalışmış, ayrıca ders kitabı yazarlarından arı dil kullanmalarını istemiştir.

Fakat 1965 genel seçimleriyle iktidara gelen Adalet Partisi döneminde iş tersine dönmüş; TDK'nin yetersiz kişilerin elinde bulunduğu, özleştirme çalışmalarının bilim dışı olduğu, uydurmacılığın sürüp gittiği, dile yersiz müdahaleler yapıldığı, bunların sonucunda baba ile evladın birbirini anlamaz hâle geldiği görüşü dillendirilmiştir. TDK, 29 Mayıs 1965 tarihinde yaptığı toplantıda bu suçlamaları 18 maddelik bir bildiriyle reddetmiştir.¹⁴ Bu dönem hükümetlerince TDK'ye ve yürütmekte olduğu dil planlamasına karşı tavır alınmış olmasına rağmen başta Millî Eğitim Bakanlığı ve TRT olmak üzere kimi kamu kurumlarıyla yazılı basın ve sol/devrimci aydınların desteğiyle özleştirme hareketi 12 Eylül 1980 müdahalesine kadar yayılarak devam etmiştir. Talim Terbiye Kurullarındaki özleştirmecilerin etkisiyle ders kitaplarında kullanılan söz varlığıyla Öztürkçe desteklenmiştir. Bu süre içerisinde muhafazakâr aydınların okullarda "yaşayan Türkçe" yerine "uydurma dil" in öğretilmesine itirazları ve millî kültür dilinin yok edildiği iddiaları da sürüp gitmiştir. 1970'li yıllarda siyasi yelpazede merkezden sola doğru gidildikçe yeni kelimeleri, sağa doğru gidildikçe eski kelimeleri kullanma oranları belirgin biçimde artmıştır. Bu davranış ortaokul ve liselere kadar inmiş, iyice siyasallaşan ortamda öğrenciler çevrelerinin, ailelerinin ve öğretmenlerinin etkisiyle kelime seçmişlerdir. Mesela, öğretmenlerin siyasi görüşlerine paralel olarak sınav kâğıtlarına "cevaplar" veya "yanıtlar" kelimesiyle başlanmıştır. Ne yazık ki bu dönemde batı kökenli kelimelere karşı kesin bir tavır sergilenememiştir. Doğu kökenli kelimelere karşılık Türkçe yeni kelimeler türeten TDK ve ilerici/devrimci aydınlar batı kökenli kelimeler karşısında kesin tavır alamazken doğu kökenli kelimelere hoşgörülle bakan mu-

hafazakâr kesimler de kararsız kalmışlardır. Mesela, Arapça kökenli "mes'ele" nin yerine devrimciler Ataç tarafından türetilen "sorun" kelimesini kullanırken muhafazakârlar "mes'ele" ile "problem" arasında bocalamış, yanlış türetildiğini iddia ettikleri "sorun" yerine biri doğu, diğeri batı kökenli iki kelimeyi birlikte kullanmışlardır. Siyasette olduğu gibi dil konusunda da tarafsız kalmaya çalışarak ideolojik bir damga yemek istemeyen kesimler ise batı kökenlileri kullanmayı tercih etmişlerdir. Batılı kelimeler kendileri için meydana boş bulunca her yıl binde 0.136 oranında artmıştır.¹⁵ Yazılı basın da dil tutumunda ikiye hatta üçe bölünmüştür. Kutuplaşmada sağı temsil eden *Tercüman* gazetesi, içerisinde her türlü ödünçlemenin bulunduğu "yaşayan Türkçe"yle yayın yaparken solu temsil eden *Cumhuriyet* gazetesi "dil planlaması ürünlerini" yaygınlaştırmaya çalışmıştır. Bir kısım basın ise her iki kutba göre daha orta yolu benimseyip haber metinlerinde aşırıya gitmezken yazarların tutumları birbirinden farklılık göstermiştir. Bu dönem gazetelerinin dil kullanımlarıyla ilgili yapılan istatistikler incelendiğinde haber metinleri ve yazarların dilinde birbirinden çok farklı sayıların ortaya çıktığı görülmektedir. Mesela, 1977 yılında *Tercüman* gazetesinin haber dilinde % 65.5, *Cumhuriyet* gazetesinin haber dilinde % 75.5 oranında Türkçe kökenli kelime kullanılmıştır. Bu oranlar 1980 yılına gelindiğinde *Tercüman*'da % 72, *Cumhuriyet*'te ise % 81'dir.¹⁶ Sağ ve sol arasında kelime seçiminde aşağı yukarı % 9-10'luk bir farklılık bulunmaktadır. Aslında toplumu dil tutumu konusunda ikiye ayıran kelimeler de bunlardan ibarettir. Geri kalan % 90'lık söz varlığı üzerinde herkes tartışmasız birleşmiştir.

12 Eylül 1980 İhtilali Türkçenin gelişme seyrini derinden etkilemiş ve dil kavgaları da siyasi kavgalar gibi hızla sona ermiştir. İhtilalle birlikte siyasi kutuplaşmaların ortadan

(14) Levend, age, 506-508.

(15) Fatih Sezgin, *Türkçede Batı Kaynaklı Kelimelerin Yoğunluğu*, TDK Yayınları, Ankara, 2004, s. 25.

(16) Kâmile İmer, *Türkiye'de Dil Planlaması: Türk Dil Devrimi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2. bs., Ankara, 2001, s. 158.

kaldırılması, devletin yayımladığı bildirilerde dildeki aşırılıklardan kaçınılmasını tavsiye etmesi, TDK'nin yapı değişikliğiyle siyasi etkilere kapatılarak akademik bir kurum hâline getirilmesi, solun gittikçe merkeze kayması hatta liberalleşmesi, başta 1980 öncesi dönemdeki Öztürkçeci Bülent Ecevit gibi siyasetçilerin "yaşayan Türkçe"ye dönmesi gibi sebeplerle Türkçe kavga konusu olmaktan çıkmış, toplumun devrimci ve muhafazakâr kesimleri orta yolda buluşmuştur. Fakat eski tutumlarını devam ettirmekte ısrarcı olan kimi yazarların varlığı da inkâr edilemez.

Günümüz Türkiye Türkçesinin sorunları çeşitli başlıklar altında şöyle toplanabilir:

İmla Sorunu

Türkiye'de Dil Encümeni ilk imla kılavuzunu 1929'da *İmlâ Lâgati* adıyla yayımlamış, TDK bu kılavuzu sürekli geliştirilerek ve kimi zaman köklü değişikliklerle 2012 yılındaki 27. baskıya kadar getirmiştir. Mesela 1965 yılında 1929'dan beri değiştirilmeden kullanılan *İmlâ Kılavuzu*'nda yapılan değişikliklerle gelenekleşen imla bozulmuştur. Kılavuzun bu baskısında batı kökenli kelimelerde kullanılan 'lâ' hecelerindeki düzeltme işareti kaldırılmış, ayrı yazılan kimi kelimeler birleştirilmiştir. 1970 yılında ise Arapça ve Farsça kelimelerin 'lâ' hecelerindeki düzeltme işaretleri kaldırılmıştır. 1978 yılında yayımlanan bir genelgeyle TDK'nin *İmla Kılavuzu* tüm okullarda başvuru kitabı olarak kabul edilmiştir. Devlet desteğiyle bu kılavuzlar toplumun büyük bölümü tarafından kabul görmüş ve Türkiye'de yüzde yüz olmasa da tavsiye edilen imlanın epey yerleşmesi sağlanmıştır.

1980 öncesi yalnız TDK'nin *Yazım Kılavuzu* kullanılırken 1982 Anayasası ile yeniden şekillenen Türk Dil Kurumu 1985 yılında *İmlâ Kılavuzu* yayımlamış, eski Kurumcular da kurdukları Dil Derneği'nde Kurum'un eski kılavuzunu yeniden basmışlardır. 1985'ten itibaren Türkiye'de iki ayrı imla kılavuzu kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle

TDK'nin 1985'te basılan kılavuzunda o zamana kadar az çok gelenekleşen birçok kelimenin yazımı değiştirilmiştir. 1965 yılından beri bitişik yazılan birçok birleşik kelime ayrılmış, bu durum Türkçenin imlasında yeni bir karmaşaya sebebiyet vermiştir. Mesela hep "ilkokul" olarak bitişik yazılan kelimenin 1985 *İmlâ Kılavuzu*'nda "ilk okul" şeklinde ayrı yazılması yeni tartışmaları getirmiştir. O yıllarda kimi ilkokullar tabelalarını değiştirerek adlarını ayrı yazmış, kimisi ise değiştirme gereği duymamıştır. TDK'nin 2000, 2005 ve 2012'de yayımlanan kılavuzlarında orta yol bulunmaya çalışılarak aşırılıklardan kaçınılmıştır. 1985 kılavuzuyla yapılan bazı değişiklikler bu kılavuzlarda kaldırılmış, birçok konuda eski biçimlere dönmüştür. Mesela önce batı kökenli, sonra da Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerdeki 'lâ' hecelerindeki düzeltme işaretleri kaldırılmıştır. 2005 *Yazım Kılavuzu*'yla birlikte nispet i'lerinin sayısı azaltılmış, yalnız karışma durumunda kullanılması tavsiye edilmiştir.

Kılavuzun adı çeşitli baskılarda TDK'nin görüşlerini yansıtacak biçimde değişikliklere uğramıştır. 1981 yılında *Yeni Yazım Kılavuzu* olan ad TDK'nin 1982'de Anayasa Kurumu hâline gelmesinden sonra 1985'te yapılan yeni baskısında *İmlâ Kılavuzu* olmuştur. Kılavuzun 2005 yılında yapılan 24. baskısında çalışma grubundaki üyelerinin çoğunluğunun teklifiyle adı *Yazım Kılavuzu* olarak değiştirilmiştir.

Dil birliğinin sağlanabilmesi için öncelikle imla birliğinin sağlanması gerekir. Fakat bir kısım insanlar ve kurumlar eski alışkanlıklarını devam ettirmekte, siyasi görüşlerinin dil görüşlerini de etkilemesiyle TDK'nin *Yazım Kılavuzu*'nu reddederek Dil Derneğinin kılavuzunu kullanmakta, bu da hiç şüphesiz dilde imla birliğinin sağlanmasını engellemektedir. Günümüzde piyasada 50-60 ayrı imla kılavuzu bulunmaktadır. İnsanların ve öğrencilerin büyük bölümü Millî Eğitim Bakanlığı tavsiyeli TDK'nin kılavuzunu veya ona uyumlu kılavuzları kullanmaktayken

kimi kurumlar ve üniversiteler bilinçli olarak Dil Derneğinin kılavuzunu tavsiye etmekte ve yayımlanacak yazılarda bu kılavuza uyulmasını şart koşturmaktadır.

Türk toplumunun kılavuz kullanma konusunda yeterli bilince sahip olduğunu söyleyemeyiz. Mesela Türk Dili ve Edebiyatı ile Türkçe öğretmenlerinin bile düzeltme işaretlerinin kullanımı konusunda gerekli özeni göstermediklerine, hatta kullanılması yönünde ısrar edildiğinde de “şapkalar kaldırılmadı mı?” gibi sorular sorduklarına şahit olacağız. Alan çalışanlarının bile bu kadar kayıtsız davrandığı imla konusuna yazılı ve görsel basının da duyarsız kaldığını, herhangi bir kılavuza bakma ihtiyacı hissetmedikleri için de kimi kelimelerin yazımında yanlıya düşüklerini görmekteyiz. İmla, bir alışkanlıktır. Başta öğrenciler olmak üzere herkese herhangi bir metin yazarken tereddüt doğuran durumlarla karşılaştıklarında kılavuza bakma alışkanlığı kazandırılmalıdır.

Türkçenin imla kılavuzları daha basit hâle getirilmelidir. Mesela TDK kılavuzunda birleşik kelimelerin bitişik ve ayrı yazılmaları anlatılırken sıralanan maddelerin sayısı 30, bunların içindeki alt maddelerin sayısı ise 26’dır. Herhangi bir okuyazar yahut öğrencinin bu 56 maddeyi ezberlemesi mümkün değildir. Bir taraftan kılavuzlardaki kurallar herkesin anlayacağı ve kolayca öğrenebileceği biçimde basitleştirilmeli, diğer taraftan yazı yazılan her ortama, her masaya bir yazım kılavuzu konulmasının yolları araştırılmalıdır.

Türkçenin imla sorunlarını şu başlıklarda toplayabiliriz:

1. Kimi kelimelerin bitişik veya ayrı yazılmaları önemli bir sorun oluşturmaktadır. Bazı kelimeleri imla kılavuzlarının birisi bitişik, diğeri ayrı yazmayı tavsiye etmektedir. Tek bir kavramı karşılayan kelimeler ister iki, isterse üç kelimedenden oluşsun, Dil Derneği kılavuzunda bitişik yazılmaktadır: *ayrıkotu*, *yılanbalığı*, *yabandomuzu*, *Çobanyıldızı*, *yüzükparmağı*, *kepçekulak*, *dilbilgisi* vb. Fakat bu

kelimeler TDK’nin kılavuzunda ayrıdır. Kılavuzlar arasındaki bu farklılık yazımda büyük bir sorun oluşturmaktadır.

2. Düzeltme işaretlerinin kullanılması da önemli bir sorundur. Kimi zaman anlam farklılıkları yaratan kelimeleri birbirinden ayırmaya, kimi zaman da sesleri uzun, kısa, ince ve kalın okutmaya yarayan bu işaretler yerli yerince kullanılmamaktadır. Türkçede Arapça ve Farsçadan alınan kelimelerde bulunan düzeltme (içerme ve uzatma) işaretlerinin doğru kullanımı konusunda toplumda yeterli duyarlılık yoktur. Ayrıca TDK kılavuzu karışma durumunda nispet i’lerini uzun gösterirken, Dernek kılavuzunda yalnız ince k ve g ünsüzlerinin yanındaki a ve u seslerinde düzeltme işareti kullanılmaktadır: Dernek: askeri / TDK: askerî, Dernek: milli / TDK: millî, Dernek: dini / TDK: dinî, Dernek: resmi / TDK: resmî vb.

3. Kısaltmaların kullanılması kimi zamanlar sorun oluşturmaktadır. Türkçede ünsüz harfler e ünlüsü ile seslendirilmesi gerekirken kimi yerlerde kalın olarak söylenmekte, kısaltmaya gelen ekler de kalın olabilmektedir. Mesela TDK’nin (te de ke nin) diye ince okunması gereken kurum adındaki k sesi TDK’nin (te de ka’nın) diye kalın okunmakta ve kalın ek almaktadır.

4. Latin alfabesine geçeli 85 yıl olmasına rağmen hâlâ kimi kelimelerin yazılmasında yanlışlıklar yapılmaktadır: *rağmen*, *nimet*, *orijinal*, *tıraş*, *poğaç*, *gardırop*, *emretmek*, *terketmek*, *herhangi bir*, *her yer*, *birçok*, *bisküvi*, *makine*, *unvan* vb.

Sözlük Sorunu

Türkçe sözlük bakımından fakir bir dildir. Arapça, Farsça, Almanca, Fransızca, İtalyanca, İngilizce vb. dillerin yüzyıllar öncinden başlayarak büyük sözlükleri hazırlanmış olmasına rağmen Türkçenin onlar arasında bir sözlüğü yoktur. İlk baskısı 1944’te yapılan ve yalnız Türkçe kökenli kelimeleri

ihativa eden TDK'nin *Türkçe Sözlük*'ü sonraki baskılarda sürekli geliştirilmiş, dilde yaşayan bütün kelimeleri içine alarak 1969'da yapılan beşinci baskıda 38.470, 1974'te yapılan altıncı baskıda 45.178 madde iken 2011'de yapılan 11. baskıda 120 bini aşkın madde ve anlama ulaşmıştır. Türkiye Türkçesinin Cumhuriyet döneminde hazırlanmış çağdaş sözlükleri şunlardır: Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük* (11. bs., 2011), İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* (3 cilt, 2006), D. Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük* (23. baskı, 2011), *Hayat Büyük Türkçe Sözlüğü* (2 cilt, 1969), Orhan Hançerlioğlu, *Türk Dili Sözlüğü* (1992), Ali Püsküllüoğlu, *Türkçe Sözlük* (2000), Pars Tuğlacı, *Okyanus Ansiklopedik Türkçe Sözlük* (5 cilt, 8. basım, 1995), Millî Eğitim Bakanlığı, *Türkçe Sözlük* (4 cilt, 1995), Dil Derneği, *Türkçe Sözlük* (2. bs., 2005), Yaşar Çağbayır, *Ötüken Türkçe Sözlük* (5 cilt, 2007). Bunların yanı sıra ilk ve orta öğretim öğrencileri için de okul sözlükleri yayımlanmıştır. *Lehçe-i Osmani, Abter-i Kebir, Burhan-ı Katı, Kamus-ı Osmani, Kamus-ı Türki, Lehcetü'l-lügat, Lügat-ı Cudi, Lügat-i Naci, Mükemmel Osmanlı Lügati, Resimli Kamus-ı Osmani, Yeni Türkçe Lügati, Resimli Türkçe Kamus* gibi Osmanlı döneminde basılmış olan sözlükler de TDK tarafından Latin alfabesiyle yayımlanmıştır. Sir James W. Redhouse'un hazırlamış olduğu *Türkish and English Lexicon* gibi önemli bir sözlük ise henüz Türkçeye çevrilmemiştir. Yukarıda sayılan sözlüklerin hiçbirisi Türkiye Türkçesinin ideal sözlüğü değildir. Bunların bazılarında sözlük biliminin kurallarına uyulmadığı için yanlışlıklar ve tutarsızlıklar bulunmaktadır. Dilde kullanılan bütün kelimelerin örneklenmediği, anlam zenginliklerinin yansıtıldığı, imla birliğinin sağlandığı bir sözlüğe olan ihtiyaç devam etmektedir.

TDK'nin Genel Ağ'da yayımladığı *Büyük Türkçe Sözlük* ile ilgili çalışmalar sürdürülmeli; *Tarama Sözlüğü, Derleme Sözlüğü*, terim sözlükleri, *Türkçe Sözlük, Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*'nden oluşan batı Türkçesinin

bütün söz varlığı bir sözlükte toplanmalıdır. Binlerce sayfadan oluşması muhtemel, 500-600 bin kelimeye muhteşem bir söz varlığını ihtiva edecek bu sözlük basılmalı, batı dillerinin kaynak sözlükleri gibi kütüphanelerde yerini almalıdır.

Türkçenin hâlâ mükemmel bir etimolojik sözlüğü de hazırlanamamıştır. A. Vambéry (1878), W. Radloff (4 cilt, 1888-1911) K. B. Keresteciyan (1891), M. Räsänen (1969), A. M. Şçerbak vd. (1969), S. G. Clason (1972), E. V. Sevortyan (7 cilt, 1974-1989), H. Eren (1999), S. Nişanyan (2002), A. Tietze (2002), T. Gülensoy (2 cilt, 2007) tarafından Türkçenin etimolojik sözlükleri hazırlanmıştır. Bu sözlüklerden kimisi yalnız tarihî dönemlerin kimisi de bazı lehçelerin sözlükleridir. Eski Türkçeden başlayarak günümüze kadar tarihî ve çağdaş lehçeleriyle birlikte karşılaştırmalı bir etimolojik sözlük ihtiyacımız devam etmektedir. Bu tür sözlükleri bir kişinin hazırlayabilmesi mümkün değildir. TDK'nin kuracağı kurullar ancak uzun vadeli çalışmalarla Türkçenin eksiksiz bir etimolojik sözlüğünü hazırlayabilir.

Batı Türkçesinin bütün söz varlığını ihtiva eden bir sözlüğünün bulunmaması büyük bir eksikliklerdir. TDK'nin uzun yıllar yürüttüğü "Türkiye Türkçesinin Tarihî Sözlüğü" çalışmaları tamamlanamamıştır. 13-20. yüzyıllar arasında yazılmış batı Türkçesinin eserlerinin taranmasıyla oluşturulmuş 8 ciltlik Tarama Sözlüğü bulunmaktadır. Bu sözlükte yalnız Türkçe kökenli kelimelere yer verilmiştir. Modern Türkolojinin geldiği aşamada bu sözlük ihtiyaçlara cevap vermekten uzaktır. Bu sözlüğün hazırlandığı şartlar çok değişmiş, aradan geçen zaman içinde üniversitelerimizde bu dönemle ilgili yüzlerce bilimsel araştırma yapılmış, tezler hazırlanmış, metinler yayımlanmıştır. Bunu dikkate alan TDK, 1993 yılında yalnız 13-15. yüzyıllarda Anadolu ve Balkanlarda yazılan 400 dolayında kitabın sözlüğünü hazırlama projesine başlamış, 2001 yılına kadar bu eserlerden 300'e yakını tamamen taranarak fişlenmiş ve elde edilen

1 milyon 100 bin fiş TDK'de kontrolden geçirilmiştir. Büyük bir emek mahsulü olan bu çalışma çeşitli sebeplerle tamamlanamamıştır. Metinlerde geçen isim, fiil, edat vb. bütün kelimelerin örnekleriyle fişlendiği bu sözlük çalışması bir an önce tamamlanmalı, 15-20. yüzyıllar arası metinlerinin de aynı yöntemle sözlüğü hazırlanmalıdır. Yine TDK tarafından hazırlanan ve tamamlanmak üzere olan *Büyük Osmanlı Türkçesi Sözlüğü* bir an önce yayımlanmalıdır.

TDK'nin daha kurulduğu yıllarda başlayan ve 1965 yılına kadar süren Anadolu ağızlarından kelime derleme çalışmaları neticesinde 12 ciltlik *Derleme Sözlüğü* yayımlanmıştır. Bilindiği gibi teknoloji ve bilişim çağı Anadolu ağızlarını ve bu ağızlardaki binlerce kelimelik söz varlığını hızla yok etmektedir. Son yıllarda üniversitelerimizde Anadolu ağızlarıyla ilgili çok sayıda akademik çalışma yapılmış, çeşitli yörelere ait sözlükler hazırlanmıştır. Bir taraftan derleme yapılmayan yörelerden yeni derlemeler yapılmalı, diğer taraftan basılmış veya basılmamış çalışmalar TDK tarafından *Derleme Sözlüğü*'ne işlenmeli, Anadolu ağızlarının mükemmel bir sözlüğü oluşturulmalıdır.

Terim Sorunu

TDK tarafından 1937'de başlatılan terim sözlüklerinin yayımı günümüze kadar devam etmiştir. Daha önceki çalışmalarda yalnız okul kitaplarındaki terimler Türkçeleştirilirken 1960'tan sonraki dönemde bilim terimlerinin de Türkçeleştirilmesine başlanmış, birçok bilim dalının terim sözlükleri hazırlanmıştır. Yürütülen çalışmalarla yüze yakın bilim dalında Türkçe köklerden terimler türetilmiştir. Millî Eğitim Bakanlığı ve üniversite ders kitaplarıyla bilim çevrelerinde bu terimlerin bir bölümü kullanılmış, bazıları çeşitli sebeplerle yerleşmemiştir. Bütün eleştirilere rağmen özleştirilen terimler Türkçenin bilim dili olmasına önemli katkı sağlamıştır. Başta tıp ve hukuk olmak üzere bazı dalların terim-

leri Türkçeleştirilmiş olsalar da kullanım alanı bulamamıştır. Ayrıca akademik çevrelerde batı kökenli kelimeler daha çok tercih edilmekte, Türkçe terimlere sıcak bakılmamaktadır. Hâlbuki bir dilde bilim yapılabilmesi için öncelikle o dilin kendi terimleri kullanılmalıdır. Son yıllarda özellikle bilişim diliyle ilgili dilimize çok sayıda kelime girmektedir. TDK, Prof. Dr. Şükrü Halûk Akalın başkanlığında oluşturduğu bir komisyonda 10 binin üzerinde İngilizce terime Türkçe karşılık türetmiş ve bunlar kullanıma sunulmuştur.¹⁷

Batı Kaynaklı Kelimeler Sorunu

Türkler Anadolu'ya geldiklerinden itibaren batı kaynaklı kelimelerle karşılaşmaya başlamışlardır. Komşu milletlerle kültür alışverişiyle birlikte kelime alışverişi de gerçekleşmiştir. Türkçe, Anadolu ve Balkan coğrafyasında Rumca, Ermenice, Bulgarca, Arnavutça, Romence, İtalyanca, Fransızca, İngilizce, Rusça, İspanyolca vb. dillerle ilişki içerisine girince bir taraftan bu dillere binlerce kelime vermiş,¹⁸ diğer taraftan binlerce kelime almıştır. Bu her dil için olduğu gibi Türkçe için de doğal bir durumdur. Osmanlılar döneminde Arapça ve Farsça gibi doğu dillerinden kelime yanında gramer unsurları da alınmış olmasına rağmen batı dillerinden son dönemlere kadar yalnız kelime alınmakla kalmıştır. Fakat modern çağda dünya dili hâline gelen İngilizce artık kelime ihracıyla yetinmiyor, bütün dillere çeşitli yollarla gramer ihracı da yapıyor. Türkçede 19. yüzyıla kadar Arapça ve Farsça alıntılar çoğunlukta iken bu asırdan itibaren başlayan batılılaşma hareketleri ile batının bilgi ve teknolojisine olan ihtiyaç başta Fransızcadan olmak üzere binlerce kelimenin dilimize doğrudan girmesini sağlamıştır. Osmanlı döneminde batı kökenli kelimelere herhangi bir tedbir düşünülmemiş, Türkçe köklerden kelime ve terim türetme yoluna gidilmemiştir. Bugün-

(17) Şükrü Halûk Akalın vd., *Bilgisayar Terimleri Karşılıklar Kılavuzu*, TDK Yayınları, Ankara, 2013.

(18) Türkçenin dünya dillerine verdiği kelimeler için bk. Günay Karaağaç, *Türkçe Verintiler Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara, 2008.

künden farklı olarak alıntı kelimeler özgün dilinde söylendiği gibi alınmış ve öyle yazılmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren İngilizcenin hâkimiyeti Türkçeyi de etkilemeye başlamış, ABD'nin siyasi ve ekonomik gücü vasıtasıyla yürüttüğü kültür politikaları dil üzerinde oldukça etkili olmuştur. Bilim ve teknolojinin çoklukla bu ülkede üretiliyor olması dolayısıyla alınan her teknolojik ürün dilimize İngilizce olarak girmiştir. Daha önce Fransızcadan giren ve günlük dilde kullanılan kimi kelimeler bu sefer İngilizceden yeniden gelmiş, aynı kelimenin iki farklı telaffuzu ortaya çıkmıştır.

Türkçe, batı ve doğudan giren bütün alıntı kelimeleri karşılama, sabit kalan köklere getirilecek yapım ekleriyle yüz binlerce yeni kelime yapma imkânına sahiptir. TDK, kurulduğu günden sonra bunu bir politika hâline getirmiş, binlerce alıntı kelimeye Türkçe karşılık türetmiş ve bunları kitap olarak da yayımlamıştır.¹⁹ Fakat bunlar sorunu çözmektedir. ABD'nin bugünkü emperyalist kültür politikaları devam ettiği sürece İngilizcenin diller üzerindeki baskısını kırmak, ona karşı koymak kolay değildir. Bu baskı yalnız Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeleri değil, Almanya, Fransa, İtalya vb. gelişmiş ülkeleri de etkilemekte, oradaki insanların zihninde "dil bozuldu" kanaati oluşturmaktadır. Mesela Alman Dili Enstitüsü 1990'ların sonunda yaptığı bir araştırmada her yaştan, her cinsten ve meslekten binlerce kişiye Almancanın durumunu sormuş, ankete cevap verenlerin dörtte üçü günümüz Almancasının eskiye göre daha kötü olduğunu söylemiştir. Çok gelişmiş bir kültür ve bilim dili olan Almancada beş bini günlük dilde aktif olmak üzere 40 binden fazla İngilizce kelime bulunmaktadır. Türkçedeki İngilizce kelimeler Almancaya göre oldukça azdır. 2011 yılında yayımlanan Türkçe Sözlük'te toplam 500 dolayında İngilizce kökenli kelime bulunmaktadır. Buna karşılık Fransızca kelime sayısı 4500 dolayındadır. Şurası bir gerçektir ki, Fransızcadan kelime girişi durmuş olma-

sına karşın İngilizceden kelime girişi devam etmektedir.

Türkçedeki İngilizce alıntılar şu anda tehlike oluşturacak sayıda değildir. Fatin Sezgin, Türkçe 562 romanın 3,150 000 kelimelik söz varlığı üzerinde yaptığı çalışmada batı kökenli kelimelerin sayısını, yabancılar içindeki yüzdesini ve toplam metindeki oranını ortaya koymuştur. Bütün romanlarda Fransızca 47.026 (binde 14.92) kelime kullanılmışken İngilizce yalnız 3.613 (binde 1.15) kelime kullanılmıştır.²⁰ Yine aynı araştırmaya göre, 1995 yılında basılan romanlarda Fransızca kökenli kelimeler batılı kelimelerin %54.96'sı iken İngilizce kelimeler yalnız %4.73'üdür.²¹ Fakat ilk dönemlerde İngilizce kelimeler toplam metinde on binde beş dolaylarında iken günümüzde yirmiye kadar yükselmiştir.²²

Bu araştırmalar gösteriyor ki, batı kökenli kelimeler Türkçede edebiyat diline çok fazla girmemiştir. Yıllar içerisinde İngilizce kelimelerin sayısında artış gözlenirse de diğer batı dillerinden gelen kelimeler gittikçe azalmakta ve metinde alıntı kelimeler dengelenmektedir. Arapça ve Farsçadan Türkçeye yeni kelime girmemekte, hatta her geçen gün bu kelimelerden bazıları eskiyerek düşmektedir. Ortaya çıkan tabloyu doğru değerlendiresek şöyle bir sonuç ortaya çıkar: Edebî dilimize İngilizce kökenli kelimeler girerken diğer batı kökenli ve çoklukla Arapça-Farsça kelimelerin sayısı azalıyor. Bunun sonucunda dilimiz her geçen gün daha çok Türkçeleşiyor. Kâmile İmer ve Doğan Aksan'ın yazarların ve gazetelerin dilleri üzerine yaptıkları istatistiksel çalışmalar da bunu doğruluyor. 16-18. yüzyıl Divan şairleriyle Tanzimat yazarlarının dilinde ortalama %40-50 oranında Türkçe kökenli (mesela Baki'de %35, Nef'i'de %40, Nâbî'de %46; Namık Kemal'de %38, Ahmet Mithat'ta %43, Şemsettin Sami'de %36) kelime kullanılmıştır. Bu oranlar gün-

(19) *Yabancı Kelimelere Türkçe Karşılıklar I*, TDK Yayınları, Ankara, 1993; *Yabancı Kelimelere Türkçe Karşılıklar II*, TDK Yayınları, Ankara, 1998.

(20) Sezgin, age, s. 28.

(21) Sezgin, age, s. 34.

(22) Sezgin, age, s. 36.

müz yazarlarında %78-90 aralığındadır. 1931 yılındaki gazetelerin haber dilinde Türkçe kelimeler %35 iken günümüz gazetelerinde %75-80'dir.²³

Türkçenin sorunu yazı dilinde değildir. Çünkü batı kökenli kelimeler dilimizin içinde değil; çoklukla ürün ve iş yeri adlarında kullanılmaktadır. Dünyanın her yerinde üretici şirketler kendi ürünlerini ana dilleriyle adlandırırken Türkiye'de bu durum tam tersine işlemekte, toplumun her kesiminden üretici ürünlerini iç ve dış piyasaya İngilizce adlarla sunmaktadır. Maalesef Türkiye'de dil bilinci oluşturulamadığı, İngilizce karşısında Türkçe psikolojik üstünlüğü sağlayamadığı, prestijli bir dil olarak algılanamadığı için üreticilerimiz ürettikleri ürüne İngilizce isim vermeyi yeğlemektedir. Türk toplumunda yabancı markalı ürünlerin daha kaliteli olduğu psikolojisi hâlâ atılamamıştır. İş yerlerine verilen adlar da ülkemizin sokaklarını, caddelerini Avrupa sokaklarından farksız kılmaktadır. İş yeri sahiplerine bunun sebebi sorulduğunda çoğu kez hoş karşılamamakta, tepki göstermekte ya da sebebini izah edememektedir.

Doğu veya batı dillerinden alıntı kelimelerin Türkçede bir dil kirliliği oluşturduğu veya dilde yozlaşmaya yol açtığı görüşü yaygın olmakla birlikte aynı görüşte olmayan araştırmacılar da vardır. Aksi görüşe göre, bir dilin kelime hazinesinin sadece o dilin öz kaynaklarından oluşması mümkün ve gerçekçi değildir. Çünkü bütün dillerde kelime hazinesi, esas olarak kelime yapımı, kelimelere yeni anlamlar yükleme ve başka dillerden alıntılarla gelişir. Bir dildeki kelimelere pasaport sorulması, bu alanda ırkçı ve nasyonalist yaklaşım dönemi geride kalmıştır. Alıntı kelimelere bakılarak hemen paniğe kapılmak ve "bozulma"dan bahsetmek yerine konuyu çağdaş dil biliminin bulgularına dayalı bir bakış açısıyla ele almakta büyük yarar vardır. Dilde bozulmadan yahut kirlenmeden bahsedenler tarihsel-karşılaştırmalı dil bilimi yöntemiyle hareket edenlerdir. Romantizmin etkisindeki bu yöntem artık eskimiştir. 20.

yüzyılın ortalarına kadar tek bilimsel yöntem bu iken 1960'lı yıllardan itibaren, de Saussure'un görüşlerinden hareket eden yapısalcı (yapılıkcı) dil bilimi ile dil-toplum ilişkilerinin araştırılması önem kazanmıştır. Bu yeni görüşle dil meselesi ele alındığında yaygın kanatın aksine başta Almanca olmak üzere dilde bozulmadan söz edilemeyeceği, tam aksine bütün dillerde tarihte eşi görülmemiş boyutta bir gelişmeden ve zenginleşmeden söz etmek gerektiği ortaya çıkar.²⁴

Türkçeye de bu yeni yöntemle bakmak ve değerlendirmek gerekir. Yabancı dediğimiz kelimeler kime göre yabancıdır? Toplumda herkesin anladığı ve günlük hayatta kullandığı *domates, biber, patlıcan, fasulye, seftali, vişne, kiraz, kayısı, portakal, mandalina, armut* vb. meyve-sebze adları; *fabrika, televizyon, masa, sandalye, ekonomi, bakkal, market, elektrik, din, siyaset, hukuk, edebiyat, şiir, kitap, defter, uskumru, levrek, palamut, lifer* vb. kelimeler yabancı mıdır? Hiç şüphesiz bunlar Türkçeye batı ve doğu dillerinden girmiş olsalar da artık Türkçenin yapısına, söyleyişine uymuş ve herkes tarafından benimsenerek sindirilmiştir. Başta İngilizce olmak üzere dünya dillerinin tamamında çok sayıda alıntı kelime yok mudur? Meseleye bu açıdan baktığımızda yabancı kelime toplumda bir karşılığı olmayan, anlaşılmayan kelime demektir. Dilimize girdiği hâlde Türkçeleştini söyleyemediğimiz *plaza, showroom, center, berjer, anchorman, mortgage* vb. kelimeler vardır. Bu kelimelerin yerleşmemesi için öncelikle toplum bilinçlendirilmelidir. Sonra ehil kişiler tarafından Türkçenin kaidelerine uygun olarak türetilecek Türkçe karşılıklar Millî Eğitim Bakanlığı ile yazılı ve görsel basın tarafından yaygınlaştırılarak yerleşmesi sağlanmalıdır.

Tabii ki son yıllarda batı dillerinden gelen kelime ve şekiller Türkçede bir kirlili-

(23) Doğan Aksan, *Türkiye Türkçesinin Dünü, Bugünü, Yarını*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2000; Kâmile İmer, "Türk Yazı Dilinde Dil Devriminin Başlangıcından 1965 Yılı Sonuna Kadar Özleşme Üzerine Sayıma Dayanan Bir Araştırma", *Türkoloji Dergisi*, S. V/1 (1973), s. 175-190.

(24) Vural Ülkü, "Söz Varlığında Değişmeler", *Türk Dili*, S. 587, s. 467-476.

ğine yol açmaktadır. Mesela İngilizcenin çokluk eki 's'nin Türkçe kelimelere getirilmesi (okul's vb.), ilgi eki 's'nin kullanılması (Ali's 'Ali'nin), Türkçe kelimelerin İngilizce gibi yazılması (borekchi "börekçi", yemish "yemiş", neshe "neşe" vb.) Türkçede az da olmasa rastladığımız yabancı bir tutumdur.

İletişim Dili Sorunu

1990'lı yıllardan itibaren hayatımıza bilgisayar ve cep telefonunun girmesiyle dil tartışmalarında yeni bir alan açılmış oldu. Her gün milyonlarca insan İnternet üzerinden haberleşmekte, cep telefonuyla mesaj yazmaktadır. Bütün dünyada olduğu gibi, bizde de cep telefonu mesajlarında ve İnternet yazışmalarında kelimelerin sesli harfleri atılarak sessiz harflerden oluşan ve bu iletişimi kullananların rahatlıkla anlayabildiği yepyeni bir dil doğmuştur. Artık ülkemizde telefon kısa mesajı (SMS = semese) ve İnternet iletişimini kullanan yeni neslin "merhaba" yerine "mrb", "selam" yerine "slm" gibi kısaltmaları kullanmaları yadırganmaz bir hâle gelmiştir.

Avrupalı bilim adamları için bu endişe ve şikâyetler yepyeni bir araştırma alanı yaratmış; şimdilerde bu korkunun yerli mi yersiz mi olduğunu tespit etmek için deneyler ve bilimsel çalışmalar yapmaya yönelmişlerdir. Mesela, İngiliz dilbilimci, yazar ve akademisyen David Crystal, 2008'de yayımlanan *Txtng: The Gr8 Db8* adlı son kitabında bu konuyu işledi. Kitabın adı içeriğini çağrıştıracak biçimde kısa mesaj diliyle verilmiştir. Kısaltma yapılmasaydı adı *Texting: the Great Debate* olacaktı. Crystal çalışmasında şu şaşırtıcı sonuçlara ulaşıyor:

1. Mesajca insanların sandığı kadar şeytan işi değildir.

2. Aslında kısa mesaj gençlerin daha iyi iletişim kurmasını sağlar.

Crystal'in hepimizi şaşırtan değerlendirmeleri şöyledir:

"Dilbilimciler kısa mesaj yazma curcunasına odaklandıklarında, araştırmacılar da kısa mesajın etkilerini deneylerle incelemeye başladı. Sonuçlar genel kanıyı çürüttü. Geçen sene İngiltere'de yapılan bir deneyde, kısa mesaj yazan ve çok kısaltma kullanan çocuklar okuma ve kelime hazinesi testinde yüksek başarı elde etti. Aslında, kısaltma yapmada uzmanlaştıkça, imla ve yazımda da daha iyi oldular. Dolayısıyla, kısa mesaj yazımı her ne kadar okuryazarlığın gelişmesi için araç olmaktan uzak görünse de, bu konuda destekleyici işlevi olduğu söylenebilir. Bu, ebeveynlerin bebekleriyle yaptıkları anlamsız konuşmalar veya çocuklarına kitap okumalarıyla benzer etkiye sahip: Çocuk, anlamlı anlamsız dile ne kadar maruz kalırsa, sözsöz yeteneği o oranda artıyor."²⁵

İnternet ve cep telefonunda kullanılan dil ilk bakışta Türkçe için bir sorunmuş gibi görünse de durum öyle değildir. Toplumun özellikle genç kesimi İnternet ve cep telefonu sayesinde şimdi daha çok yazı yazıyor. Çok yazı yazmak, dilin inceliklerini öğrenme sürecini hızlandırır. Bir dil ne kadar çok yazılırsa o kadar işlenir ve gelişir. Crystal, anılan kitabında çok önemli sonuçlar çıkarıyor. İnsanlar herhangi bir deneye veya bilimsel çalışmaya değil, gözlemleri sonucu elde ettikleri düşüncelerinin doğru olduğuna inanıyor. Hâlbuki devrinden şikâyet ve geçmişe özlem insanlığın asırlardır süren ortak vasfıdır. Yazar, şimdiye kadar yanlış bildiğimiz veya inandığımızın aksine, cep telefonuna erken yaşta sahip olan çocukların dil gelişiminin daha hızlı olduğunu, kelime hazinelerinin arttığını ve derslerde yüksek not aldıklarını da ortaya koyuyor.

Tabii sorunun bir de televizyon ve gazete dili boyutu var. Nüfusa göre gazete ve kitap okuma oranları çok düşük olsa da Türk toplumu dünyada en çok televizyon izleyen toplumlar arasındadır. Özel televizyon ve radyolarda TRT'ye göre daha özensiz bir

(25) Lily Huang'in "İngilizcenin Ölümü", *Newsweek Türkiye*, 9 Kasım 2008.

dil kullanılmaktadır. Kullanılan özensiz dil özellikle çocuklar ve genç kuşaklar üzerinde olumsuz etkiler yapmakta, bazen dizilerdeki kahramanlar gibi konuşma ve kelimeleri onlar gibi telaffuz etme modası yaygınlaşmaktadır. Radyo ve televizyon yayınlarını denetleme kurumu RTÜK'ün Türkçenin bozuk ve kötü kullanılması karşısında bu görevini yerine getirdiği söylenemez. Özellikle eğlence programlarında İstanbul Türkçesi yerine yerel ağızların kullanıldığı, telaffuzda gereksiz uzatmalar ve yanlış vurgulamaların yapıldığı; yabancı dizi ve filmlerin çevirisinde Türkçeye yabancı dil yapılarının sokulduğu görülmektedir. Yazılı basında ise haber dili yanında köşe yazarlarının yazılarında da anlatım bozuklukları ve imla yanlışlarına rastlanmaktadır.

Türkçenin Öğretimi Sorunu

Ülkemizde Türkçenin iyi öğretildiğini söylemek mümkün değildir. Gittikçe yaygınlaşan test sınavları ile bir taraftan kitap okuma oranları düşmekte, diğer taraftan öğrenciler daha az yazı yazmaktadır. Bunun önüne geçebilmek için kitap okumak ve yazı yazmak özendirilmeli, Türkçeyi sevdirecek yeni bir müfredat uygulanmalıdır. Millî eğitim sistemimiz Türkçe ve edebiyat öğretmenlerinin yetişmesine önem vermeli, üniversite müfredatlarına mutlaka güzel konuşma ve yazma dersleri konulmalıdır. Türkçeyi güzel kullanmak sadece Türkçe ve edebiyat öğretmenlerinin görevi olmamalı, sınıf ve branş öğretmenleri de iyi bir Türkçe öğretimine tâbi tutulmalıdır.

Yabancı Dille Öğretim Sorunu

Türkiye'de ilköğretimden başlamak üzere üniversiteye kadar çok sayıda okulda yabancı dille, özellikle de İngilizce ile öğretim yapılmaktadır. İlk ve orta öğretimi yabancı dille okuyan öğrencilerin Türkçe kavrama

ve düşünme sorunları ortaya çıkmaktadır. Gelişmiş ülkeler eğitim-öğretimi kendi dillerinde yapmaktayken geri kalmış veya Türkiye gibi gelişmekte olan bazı ülkeler İngilizce yapmaktadır. Üniversitelerde de öğretim dili Türkçe olmalı, bilim Türkçe yapılmalı ve Türkçe üretilmelidir. YÖK'ün kuruluşundan beri akademik yükseltmelerde yabancı dillerde yazılmış makaleler istemesi anlaşılır gibi değildir. Türk bilim adamları ürettikleri bilgiyi kendi ülkelerindeki akademik dergilerde kendi dillerinde yayımlamayıp yurt dışında yayımlarsa o bilim ancak ABD ve İngilizlerin işine yarayabilir. Türkçenin bilim dili olarak gelişmesi için Türkçe bilimsel makale yazmak teşvik edilmelidir. Küreselleşen dünyada yabancı dil öğrenmek, hele hele İngilizce bilmek neredeyse farz hâline gelmiştir. Okullarımızda öğretim tamamen Türkçe yapılırken yabancı diller derslerde ve çeşitli kurslarda öğretilmelidir.

Sonuç

Türkçe 5000 yıllık konuşma, 1500 yıllık yazı dilidir. Dünyada geniş bir coğrafyada, lehçeleriyle birlikte en çok konuşulan diller arasındadır. 20 milyon öğrenci okullarımızda Türkçe eğitim görmekte, yüzlerce televizyon ve radyo kanalı yirmi dört saat Türkçe yayın yapmakta, milyonlarca günlük gazete basılmakta, istatistiklere göre basılan kitap sayısı her geçen gün artmaktadır. İnsanlarımız evlerinde ve iş yerlerinde her gün saatlerce standart Türkiye Türkçesi dinlemektedir. Radyo ve televizyonların Türkçe üzerindeki olumsuzlukları söz konusu ise de bölgeler arasındaki telaffuz farklarının kalkmasına ve standart dilin yaygınlaşmasına yaptığı katkı inkâr edilemez. Türkiye Türkçesinin birçok sorunu olsa da bunlar çözülemeyecek kadar karmaşık ve zor değildir. Gerçekçi ve bilimsel bir dil politikası geliştirildiği takdirde mevcut sorunlar kısa sürede aşılabilir.